

*Joanneke Prenger & Jocelijn Pleumeekers
SLO, landelijk expertisecentrum voor het curriculum
Contact: j.prenger@slo.nl*

Op weg naar geactualiseerde kerndoelen Nederlands (po, v(s)o en vo onderbouw)

1. Inleiding

Om ervoor te zorgen dat leerlingen verzekerd zijn van een rijk, breed en eigentijds onderwijsaanbod is het van belang dat het landelijke curriculum actueel is. Het formele curriculum in Nederland bestaat uit ‘kerndoelen voor het primair onderwijs (po)’, ‘kerndoelen voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs (vo)’, ‘examenprogramma’s voor de bovenbouw van het voortgezet onderwijs’ en ‘het Referentiekader Taal en Rekenen’. De kerndoelen po en vo-onderbouw die nu nog gelden, komen uit 2006. Ze zijn niet meer actueel en zijn ruim geformuleerd, waardoor ze geen houvast bieden aan leraren over wat moet en mag in het leergebied Nederlands.

Afgelopen jaar zijn de kerndoelen geactualiseerd. In deze tekst beschrijven we dit ontwikkelproces, laten we zien welke veranderingen er te verwachten zijn en tonen we de geactualiseerde conceptkerndoelen.

2. Het vertrekpunt: ontwikkelingen en uitdagingen

In Nederland is het Standaardnederlands de taal die wordt gebruikt in het onderwijs en in de maatschappij. Kennis van de Nederlandse taal en cultuur en een goede beheersing van het Standaardnederlands zijn daarom essentieel om leerlingen succesvol te kunnen laten participeren op school en in onze geletterde, meertalige en pluriforme samenleving. De basis blijft dan ook dat leerlingen goed moeten leren lezen, schrijven, spreken, luisteren en gesprekken voeren. De behoefte om de kerndoelen te actualiseren, komt echter voort uit verschillende maatschappelijke en curriculaire ontwikkelingen. Ze zijn uitgebreid beschreven in de ‘Startnotitie kerndoelen Nederlands’ (Pleumeekers & Prenger 2022). We noemen hier enkele constatering:

- Het huidige taalonderwijs is verkaveld, weinig betekenisvol en er is geen goede balans tussen de domeinen. Ook ligt er een sterke nadruk op communicatieve vaardigheden.
- In het curriculum wordt niet geëxpliciteerd welke kennis en inzichten leerlingen

moeten ontwikkelen om over 'taal', 'communicatie' en 'literatuur' te praten en te denken.

- De huidige doelen geven weinig richting voor leesonderwijs dat leerlingen aanzet tot kritisch lezen met diep begrip.
- De doelen voor 'fictie en literatuur' zijn onvoldoende duidelijk en benoemen het belang van het ontwikkelen van een leesvoorkeur niet.
- Voor creatief omgaan of experimenteren met taal is relatief weinig aandacht in het curriculum.
- De doelbeschrijvingen voor po en vo-onderbouw zijn op verschillende manieren geformuleerd, wat de overgang tussen de sectoren bemoeilijkt.
- In de huidige curriculumdocumenten is weinig tot geen aandacht voor talige diversiteit en identiteit, terwijl iedereen in meer of mindere mate meertalig is.
- De huidige kerndoelen bieden geen handvatten om de link te leggen tussen het leergebied Nederlands en de andere leergebieden.

Vanuit deze constatering en vanuit de verschillende voorstellen die de afgelopen jaren gedaan zijn om het curriculum van het onderwijs in de Nederlandse taal te herzien¹, is een team aan de slag gegaan met het actualiseren van de kerndoelen.

3. Het proces

Het team bestond uit vier leraren uit het primair onderwijs, vier leraren uit de onderbouw van het voortgezet onderwijs, vier experts (lerarenopleiders), twee curriculumexperts en een procesregisseur. Het team werd bijgestaan door een advieskring, waarin vertegenwoordigers van het onderwijsveld en relevante (onderwijs)organisaties, waaronder vakverenigingen, zitting hadden. Denk hierbij aan de Taalunie, Levende Talen Nederlands, LOPON² en het lerarencollectief. Het team heeft, gedurende het ontwikkeljaar, de tussenproducten steeds voorgelegd aan deze advieskring om feedback op te halen.

Gedurende het proces is er continu afstemming geweest met het actualisatieteam van de bovenbouw, die gelijktijdig werkten aan een herziening van de examenprogramma's Nederlands voor vmbo, havo en vwo. Ook is er afstemming geweest met andere leergebieden en vakken, waaronder 'Moderne Vreemde Talen', 'Digitale geletterdheid' en 'Burgerschap'.

4. Een geactualiseerd curriculum in de steigers

Passend bij de hierboven beschreven ontwikkelingen en inzichten, is het geactualiseerde curriculum opgebouwd vanuit de wens dat alle leerlingen de kans krijgen om zich te ontwikkelen tot taalcompetente burgers, die kunnen deelnemen aan een geletterde

maatschappij. ‘Taalcompetent worden’ in de definitie van ‘Iedereen taalcompetent!’ (Vanhooren e.a. 2017) is daarmee het overkoepelend doel van alle kerndoelen binnen het leergebied.

Het team heeft ervoor gekozen om de conceptkerndoelen in drie domeinen uit te werken: ‘Communicatie’, ‘Taal’ en ‘Literatuur’. Deze keuze is ook gemaakt om tot een gezamenlijk raamwerk voor po, vo-onderbouw en vo-bovenbouw te komen, en om zo de doorlopende leerlijn in het leergebied Nederlands te bevorderen.

Verdeeld over de drie domeinen zijn er voor het po 20 conceptkerndoelen ontwikkeld en voor de onderbouw van het vo 21 conceptkerndoelen.

Domein	Subdomein	Po	Vo onderbouw
Overstijgend	<i>Aanbod</i>	2 kerndoelen	2 kerndoelen
A. Communicatie	Taalvaardigheid	7 kerndoelen	7 kerndoelen
	Interactie	2 kerndoelen	2 kerndoelen
B. Taal	Taal als systeem	2 kerndoelen	2 kerndoelen
	Taal en individu & maatschappij	3 kerndoelen	3 kerndoelen
C. Literatuur	Literatuur als systeem	2 kerndoelen	2 kerndoelen
	Literatuur en individu & maatschappij	2 kerndoelen	3 kerndoelen
Totaal		20 kerndoelen	21 kerndoelen

Tabel 1 – Conceptkerndoelen per domein en subdomein.

Alle conceptkerndoelen beginnen met een doelzin, die bestaat uit *de actor* (de school of de leerling), waarneembaar gedrag dat beschreven is met *een handelingswerkwoord* en *specifieke vakinhoud*. In de daarop volgende uitwerking (*Het gaat hierbij om...*) wordt het handelingswerkwoord en eventuele content gespecificeerd. Tot slot worden bij ieder conceptkerndoel een aantal voorbeelden gegeven in een toelichting (*Te denken valt aan...*). Zie als voorbeeld conceptkerndoel 8 (voor het po) in Tabel 2.

Doelzin	De leerling verwerkt informatie uit verschillende bronnen in een gesproken of geschreven tekst.	
Uitwerking	Het gaat hierbij om: <ul style="list-style-type: none"> • Hanteren van een passende lees- kijk- of luisteraanpak bij het zoeken naar informatie in aangereikte bronnen; • Doelgericht selecteren en vergelijken van bruikbare informatie uit aangereikte bronnen; • Structureren en parafraseren van informatie, met vermelding van gebruikte bronnen; • Formuleren van een eenvoudige tekst op basis van geselecteerde informatie, afgestemd op doel, publiek en context. 	Wettekst
Toelichting	Te denken valt aan: <ul style="list-style-type: none"> • formuleren van een informatieve tekst op basis van enkele aangereikte bronnen; • geven van je mening over een actueel thema na het lezen, beluisteren of bekijken van teksten over dit onderwerp; • maken van een multimediaal verhaal over een onderzocht onderwerp voor leerlingen uit een andere klas. 	Voorbeelden, géén wettekst

Tabel 2 – Conceptkerndoel 8 – primair onderwijs.

Aangezien leerlingen in het leergebied Nederlands, in elke fase van hun ontwikkeling, hun 'talige kennis', 'vaardigheden' en 'houdingen' rondom dezelfde inhoud verwerken en verdiepen, is ervoor gekozen om de doelzinnen gelijk te houden voor po, vo-onderbouw en havo-/vwo-3. In de uitwerking en toelichting worden de verschillen benoemd. Door zowel in po als in vo aan dezelfde kerndoelen te werken, wordt de doorlopende leerlijn helder en de overgang tussen de sectoren soepeler.

5. Wat gaat er veranderen?

Zoals gezegd, blijft het uitgangspunt dat leerlingen een goede taalbeheersing ontwikkelen. Doordat de conceptkerndoelen echter naast de doelzin ook een uitwerking bevatten, kan expliciet gemaakt worden wat onder een bepaalde vaardigheid verstaan wordt. Bij kerndoel 3 (*De leerling toont begrip van beluisterde, gelezen en bekeken teksten*) is bijvoorbeeld opgenomen dat het hierbij ook gaat om 'het inzetten en vergroten van kennis van de wereld', 'woordenschat' en 'kennis over teksten en taal'. Bovendien zijn, naast kerndoelen rondom het aanleren van taalvaardigheid, ook conceptkerndoelen over het verkennen van informatiebronnen en over het creatief gebruiken van taal ontwikkeld.

In de geactualiseerde conceptkerndoelen is getracht de samenhang expliciet te maken: tussen de verschillende taalvaardigheden, tussen de verschillende kerndoelen binnen het leergebied Nederlands en tussen Nederlands en de andere leergebieden. Zie conceptkerndoel 8 in Tabel 2. De doezin benadrukt de samenhang tussen spreken en schrijven van *gesproken of geschreven teksten*. De uitwerking *doelgericht selecteren en vergelijken van bruikbare informatie uit aangereikte bronnen* biedt mogelijkheid tot samenhang met bijvoorbeeld digitale geletterdheid en het *formuleren van een eenvoudige tekst* verwijst naar conceptkerndoel 4 binnen het leergebied Nederlands, waarin is uitgewerkt wat leerlingen daarbij moeten kennen en kunnen.

Om het belang van gesprekken in de klas te benadrukken, zijn er twee kerndoelen opgenomen in het subdomein ‘Interactie’. In kerndoel 10 leren leerlingen doelgericht gesprekken te voeren en in kerndoel 11 leren ze gesprekken voeren die leiden tot ‘kennisopbouw’, ‘begrip’ of ‘een aanpak’.

De kerndoelen in het domein ‘Taal’ gaan over meer dan alleen de klassieke taalbeschouwing. Leerlingen leren bijvoorbeeld de relatie tussen ‘vorm’ en ‘betekenis’ te beschouwen, verkennen hoe je met taal uiting geeft aan je identiteit en beschouwen het bestaan en gebruik van verschillende talen en taalvariëteiten in relatie tot het Nederlands.

In het domein ‘Literatuur’ ontdekken leerlingen hoe verhalen worden opgebouwd, maar verkennen ze ook de verschillende functies van literatuur en leren ze hun leesvoorkeur te ontdekken doordat ze nieuwe teksten moeten kunnen kiezen op basis van eerdere lees-, luister- en kijkervaringen.

6. Tot slot

Eind september 2023 zijn de karakteristiek voor het leergebied Nederlands en twee sets geactualiseerde conceptkerndoelen aangeboden aan het ministerie van OCW². Vanaf januari 2024 gaat SLO de kerndoelen met een groot aantal scholen bespreken en uitproberen in de onderwijspraktijk. Waar nodig, zullen de kerndoelen nog worden aangepast, ook indien meer afstemming gewenst is met de actualisatie van de examenprogramma’s. Het team hoopt dat de geactualiseerde kerndoelen een positieve impuls zullen geven aan betekenisvoller en samenhangender taalonderwijs.

Referenties

- Delarue, S. (2018). “10 cruciale inzichten over meertaligheid en taalverwerving”. In: *FONS*, 3 (2), p. 42-44.
- Meesterschapsteam Nederlands (2016). ‘Manifest Nederlands op school’. Online raadpleegbaar op: <https://nederlands.vakdidactiekgw.nl/wp-content/uploads/sites/4/2020/02/Manifest-Nederlands-op-School.pdf>.
- Meesterschapsteam Nederlands (2018). ‘Visie op de toekomst van het curriculum Nederlands’. Online raadpleegbaar op: <https://nederlands.vakdidactiekgw.nl/wp-content/uploads/sites/4/2020/02/Visie-Curriculum-Nederlands-Meesterschapsteams-1.5-definitief.pdf>.
- Meesterschapsteam Nederlands (2021). ‘Bewuste geletterdheid in perspectief: kennis, vaardigheden en inzichten’. Online raadpleegbaar op: <https://nederlands.vakdidactiekgw.nl/wpcontent/uploads/sites/4/2021/03/Bewuste-geletterdheid-in-perspectiefmaart-2021-220321.pdf>.
- Ontwikkelteam Nederlands (2019). ‘Voorstel voor de basis van de herziening van de kerndoelen en eindtermen van de leraren en schoolleiders uit het ontwikkelteam Nederlands’. Curriculum.nu. Online raadpleegbaar op: <https://www.curriculum.nu/voorstellen/nederlands/>.
- Pleumeekers, J. & J. Prenger (2022). ‘Startnotitie kerndoelen Nederlands’. Amersfoort: SLO.
- Vanhooren, S., C. Pereira & M. Bolhuis (2017). *Iedereen taalcompetent! Visie op de rol, de positie en de inhoud van het onderwijs Nederlands in de 21ste eeuw*. Den Haag: Nederlandse Taalunie.
- Velden, R.K.W. van der & I. Bijlsma (2019). *Spreiding van laaggeletterdheid. Inzicht in taal- en rekenvaardigheden per beroep, sector en type werkzoekende*. Den Haag/Maastricht: Stichting Lezen en Schrijven/Maastricht University/ROA. Online raadpleegbaar op: https://www.lezenenschrijven.nl/uploads/editor/2019_Rapport_Spreiding_laaggeletterdheid-webversie_DEF.pdf.

Noten

- ¹ ‘Iedereen taalcompetent!’ (Vanhooren e.a. 2017), de voorstellen van het Meesterschapsteam Nederlands (2016; 2018; 2021) en de voorstellen van het ontwikkelteam Curriculum.nu Nederlands (2019).
- ² De twee sets geactualiseerde conceptkerndoelen zijn te vinden op www.actualisatiekerndoelen.nl/nederlands.